

HUMOR A SATIRA V SLOVENSKEJ A SVETOVEJ LITERATÚRE

- A) charakterizujte čo je satira a humor
 B) svetová literatúra – autori a diela, ktorí využili satiru a humor (Cervantes, Hašek)
 C) slovenská literatúra – -II- (Kukučín, Tajovský, Jesenský, Záborský, Timrava)
 D) porovnaj prístup k tejto téme vo svete a u nás
 E) významové a štýlové vzťahy slov v ukážke (J. Jesenský – Demokrati)
 F) charakterizuj súvetia (prirad'ovacie a podrad'ovacie), vysvetli odlišnosť/spoločné črty viet

A) HUMOR: je jedna z foriem komiky, ktorej doménou je úsmevné hodnotenie smiešnej situácie alebo objektu, oproti adresnej a výsmešnej satire. Humor nezatrucuje, zlučuje v sebe prvky komiky a tragiky, v účinku je smiech a plač. O humornom poňatí hovoríme vtedy, ak autorova komika má viac-menej dobrosrdečný, láskavý a zhovievavý ráz. Humor je jemnejšia forma komickosti, svedčí o zhovievavo úsmevnom postoji autora k zobrazovaným postavám alebo skutočnosti. Napr.: Ján Chalupka: Kocúrko; J. Kalinčiak: Reštavrácia; J. Palárik: Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch; M. Kukučín: Rysavá jalovica...

A) SATIRA: ostrý, uštipačný, bezohľadný výsmech, posmech. Je to umelecké dielo kritizujúce a útočiacie na nedostatky, chyby dakoho alebo irónia, výsmech a sarkazmus niečoho. Vyskytujú sa v nej nereálne prvky, často vyjadrené hyperbolou (zveličenie). Niektoré žánre budujú priamo na nej, napr. epigram, satirický román, paródia. Satira je najostrejšou formou komic-kosti. Základným znakom satiry je odsúdenie nezdravých spoločenských javov. Zobrazovanú postavu alebo skutočnosť zároveň zosmiešňuje i odmieta. Svoj výsmešný a kritický postoj autor vyjadruje najmä pomocou **sarkazmu** (ostrý, uštipačný, nemilo-srdný výsmech) a **irónie** (jemný, zastretý výsmech, posmech, spôsob použitia kladného výrazu, ktorému autor dáva záporný význam, čím dosahuje výsmech). Účinným stavebným prvkom satiry je i grotesknosť. Napr.: J.I. Bajza: Slovenské dvojnásobné epigrammaty, René mládenca príhody a skúsenosti; J.M. Hurban: Od Silvestra po troch kráľ'ov; J. Záborský: Dva dni v Chujave, Faustiáda; J. Jesenský: Pani Rafiková; I. Stodola: Jožko Púčik a jeho kariéra; D. Tatarka: Démon súhlasu; V. Mináč: Výrobca šťastia; P. Karvaš: Veľká parochňa; Ľ. Feldek: Teta na zjedenie; S. Štepka, J. Satinský a M. Lasica v ich inscenáciách...

Španielska humanistická a renesančná literatúra:

B) MIGUEL DE CERVANTES Y SAAVEDRA = DÔMYSLENÝ RYTIER DON QUIJOTE DE LA MANCHA

Tento 2-dielny román je považovaný za vrcholné dielo európskeho humanizmu a renesancie. Je to **satira na rytierske romány**, ktorá uviedla do literatúry **komicky vyjadrený rozpor medzi skutočnosťou a ilúziou**. Napísal ho jednoruký Cervantes v žalári úsmevným humorom, plný múdrosti a lásky k človeku na prahu staroby, po mnohých životných sklamaníach a literárnych neúspechoch. Román začína predstavením hlavnej postavy – chudobného šľachtica *Alonsa Quijana*, ktorý všetok čas trávi čítaním stredovekých rytierskych románov, až sa zblázni a rozhodne sa stať rytierom a robiť hrdinské skutky. Vychudnutý a smutný na vyziabnutej kobyle *Rozinante* sa vydáva do sveta spolu so svojim večne frflajúcim, no verným zbrojnošom – *Sancho Panza*. Hrdinskými skutkami si chce získať vysnenú dámu svojho srdca, v skutočnosti je to obyčajná pastierka kráv, ktorá ho mala len na posmech. Ako don Quijote podnikol Alonso tri výpravy, ktorých zmyslom bolo konať dobro a naprávať krivdy. Prvá mala pre neho veľký význam, pretože v hostinci (v jeho ponímaní hrade) bol pasovaný za rytiera, bojoval tu so sedliakmi, no prehral. Farár a holič ho vyliečili a vydal sa na ďalšiu cestu – už spolu so Sanchom, ktorého presvedčil don Quijote príslubom, že mu za zásluhy daruje ostrov. V 2. výprave bojuje so stádom oviec (akože nepriateľské vojsko), bojoval s veternými mlynmi (akože obri). Postupne stráca sily, vracia sa domov, vytriezvie z poblúznenia a vysilený zomiera. Sancho mu však sľubuje, že v jeho úsilí bude pokračovať. V komickej a pochabo konajúcej postave sa skrýva rýdzy charakter, čestný človek.

B) Lit. moderna – česká (lit. medzi svet. vojnami) JAROSLAV HAŠEK = OSUDY DOBRÉHO VOJAKA ŠVEJKA

Najprekladanejší český román (26 jazykov), **satira na imperializmus a militarizmus**. Hašek tu využíva **humor, satiru** až grotesku, **sarkazmus** pri zobrazení veliteľ'ov **rakúsko-uhorskej armády**. Pomáha mu aj nespisovný, hovorový jazyk (slangy, vulgarizmy, maďarské a nemecké výrazy). Využíva heroikomický (hrdinsko-smiešny) typ hrdinu – nie klasický hrdina, nerobí žiadne hrdinské skutky, naopak všetko popletie a pokazí, napriek tomu je čitateľ'ovi sympatický. *Švejk* vystupuje ako zaniatený vlastenec, od začiatku však má problémy. Je to postava, ktorá prostoduchosťou, prefikanosťou a horlivosťou pri plnení rozkazov **zosmiešňuje rozpadajúce sa Rakúsko-Uhorsko i nezmyselnosť vojny**. Autor stvárnjuje konkrétne historické udalosti, často prechádza až do grotesky, aby poukázal na absurdnosť vojny. Satirický obraz vidíme na rozkladajúcej sa rakúsko-uhorskej administratíve od ministerstva po žandársku stanicu v malej obci, pomery, kde vládne alkoholizmus, nemorálnosť a chaos, na systéme vojenského zdravotníctva a súdництва, kritizuje tiež vojenské kňazstvo. Švejkove úmysly sú čisté, dobroprajné, no v zdeformovanom svete sa všetkým javí ako blázon. Jednoliata dejová línia románu neexistuje, je to súbor relatívne alebo úplne samostatných príbehov, ktoré spája Švejk. Román má 4 časti. Dej: *Švejk* je zatknutý za protištátne reči, prepustia ho s oficiálnou diagnózou BLBEC, je povolaný na vojnu, no pre simulanstvo reumy ide rovno do vojenského väzenia. Rozplače sa pri kázni *Otta Katza*, ktorý si ho vezme za sluhu, až kým ho neprehrá v kartách s nadporučikom *Lukáčom*. Ten má rád zvieratá, preto mu Švejk zoženie psa. Je však kradnutý od Lukáčovho nadriadeného, preto idú obaja na ruský front. Nestihne vyšetovanie, lebo zmeškal vlak

a pešo išiel opačným smerom, preto ho mali za ruského špióna, ale nakoniec sa to vysvetlilo. Vojaci vyrážajú na front. Švejek ide pánovi Lukášovi kúpiť koňak, ale stretol *Duba* a celú ju vypil, aby nepoškodil jeho meno. Nevedia sa dohodnúť na správnom smere cesty, preto sa Švejek oddelí od skupiny a ide vlastnou cestou. Pri jazere vyplašil kúpajúceho sa ruského vojaka a je zatknutý Maďarmi. V zajateckom tábore mal byť obesený, zachránil ho však telegram, podľa ktorého Švejek chýbal v rote. Švejek vďaka diagnóze BLBEC zo všetkého vyviazne bez trestu a môže si utáhovať z rakúsko-uhorskej armády.

Klasicizmus: JEAN BAPTISTE POQUELIN – MOLIÉRE (um. meno) = LAKOMEC

Celý život zasvätil divadlu, napísal 33 komédií. Hlavná postava z **komédie** Lakomec – *Harpagon* sa zamiloval do mladej neznámej *Marianny*, svoju dcéru *Elisu*, chce vydať bez vena za bohatého starého šľachtica, jeho syn *Cléant* miluje *Mariannu* a *Valère* zase chce *Elisu*, kvôli nej prijme *Valère* miesto *Harpagonovho* správcu, oba mladé zamilované páry nafingujú krádež *Harpagonových* peňazí (1000 zlatých dukátov v truhlici), ukradne ich *Cléantov* sluha, *Harpagon* súhlasí so svadbami, len aby dostal svoje dukáty späť. Svadby odmieta platiť, prijíma však pozvanie na ne a to s podmienkou, že mu kúpi nové šaty.

19. stor. – ruský kritický realizmus: NIKOLAJ VASILIEVIČ GOGOL' = REVÍZOR

Gogol' po vzore svojho otca písal divadelné hry, najznámejšou je **satirická komédia** *Revízor*, s námetom od Puškina. Ide o **ostrú satiru spoločenských pomerov** vo vtedajšom **Rusku**, pranieruje (**ostro kritizuje úplatkárstvo**, strach pred odhalením). Po premiére *Revízora* musel opustiť Rusko, pretože kritika ho považovala za nepriateľa štátu. Hlavnú postavu – obyčajného úradníka *Ivana Chlestakova* všetci úplatkárski obyvatelia mesta pokladajú za revízora si chcú všetci získať, aby zakryli ich nedostatky, chcú za neho vydať svoje dcéry. Skutočnosť odhalí *Jozef* – sluha *Chlestakova*, odídu narýchlo z mesta a napíšu list, poštár ho otvorí, každému povie ako boli podvedení a v tom prichádza ozajstný revízor. Postavy predstavujú vlastnosti chamtivosti, úplatkárstva a päťolizačstva. Hl. postava: groteskný obraz protikladu zdanlivej dôležitosti a skutočnej úbohosti.

Barok: HUGOLÍN GAVLOVIČ = VALASKÁ ŠKOLA MRAVÚV STODOLA

Františkánsky mních ochorel na pľúca a liečil sa s pastiermi na salašoch, kde čerpal námet na dielo. Vo veršoch poskytuje rady a poučenia vo vzťahu k rodine, priateľom, práci, vzdelaniu, vlasti, kritizuje nerovnosť medzi ľuďmi, povery, zlodejstvo. Zmyslom je viesť čitateľa k čnostnému životu. **Humorné verše** miestami prechádzajú až do **karikatúry**, odcudzuje opilstvo. Zábavné prvky celú skladbu oživujú, ale nakoniec sa podriadili náučnej funkcii. Gavlovič týmto dielom podáva rady zábavnejším spôsobom, pretože nejde len o didaktické, ale aj o zábavné čítanie polohudovej populárnej literárnej produkcie. V radách napr. odsudzuje opilstvo a vystríha pred ním. „*Hle člověk opilý, žádnemu nemilý*“ alebo „*Kde gazdina korhel'kyňa, tam je prázdna kuchyňa*“, zatracaie bohatstvo a zvelebuje chudobu „*Spravedlivost' slepá má byt', všech má bez ohledu súdit'*“...

Klasicizmus: JÁN CHALÚPKA = KOCÚRKOVO alebo Len aby sme v hanbe nezostali

Veselohra napísaná slovakizovanou češtinou, má 3 dejstvá odhaľuje **smiešne vlastnosti** malomešťanov, dôležitá je **charakterová aj jazyková komika**. V samotnom mene postavy zobrazuje jeho charakteristiku: Pán z Chudobíc – chudobný ako kostolná myš, Tesnošil – síl moc tesno. Prítom autor používa **satiru, humor a iróniu**. Postavy sa stávajú smiešnymi tým, že chcú byť veľmi múdre, ale aj to málo čo vedia je nesprávne. Pri kritike strednej vrstvy sa nespráva ako nestranný pozorovateľ, ale snaží sa ostro kritizovať jednotlivcov aj celú triedu. **Hl. postavou** je čizmársky majster *Jánoš Tesnošil*. Na ňom a jeho rodine sa autor **vysmieva všetkým nedostatkom**, ktorými trpela **malomeštiacka** spoločnosť. Na potulkách sa podučil Maďarčine, preto sa vyvyšuje nad ostatných. Používa výrazy, ktorých význam nepozná, napodobňuje vyššie vrstvy a tým sa len **zosmiešňuje**. Podobne si počína aj školský inšpektor *Pán z Chudobíc*. Nasilu sa robí Maďarom a núti do toho aj svojho nahľúpneho syna Atilu. Dej veselohry sa rozvíja okolo voľby nového učiteľa v Kocúrkove. V strehu sú mamičky s vydajachtivými dcérami. Učiteľom sa nakoniec stane mladý sympatický *Sloboda* a vezme si *Ludmilu*, dcéru starého učiteľa *Procházku*. *Sloboda* a *Procházka* predstavujú slovenskú národne orientovanú inteligenciu.

Romantizmus: JÁN KALINČIAK = REŠTAVRÁCIA

Humorno-parodický román, zachytáva voľby a predvolebné kortešačky (získavanie voličov), **kritický obraz zemanstva**, jeho hospodárskeho i morálneho úpadku, zápas o županstvo a vicišpánstvo medzi Adamom Bešeňovským a Jánom Potockým, pri riešení konfliktov využíva autor najmä **slovný humor**. Nie je to taká ostrá satira. Usmieva sa nad ich pýchou, je presvedčený, že tá je predzvesťou ich pádu. Napriek autorovej zhovievavosti k zemanom, ich obraz vyznieva kriticky. **Dej:** rodina *Bešeňovských* a rodina *Potockých* bojujú o miesto vicišpána. *Adam Bešeňovský* usporiada hostinu, na ktorú pozve hostí, ktorých hlasy chce získať. Jeho zastávateľ *Matej Bešeňovský* chodil po zemienských rodinách a získava hlasy pre Adama. Bešeňovský pozval na hostinu aj *grófa Zelinského*, ktorý chcel *Aničku*, Bešeňovského dcéru, za ženu. *Anička* má rada *Štefana Levického*, ale pretože *Štefan* bol chudobný, *Aničkin* otec im zakázal stretávať sa. On totiž chcel po svadbe *Aničky* s grófom *Želinským* spojiť svoj majetok s grófovým. *Anička* však chce iba *Štefana*, a preto dal Bešeňovský podmienku, že *Štefan* dostane *Aničku* vtedy, keď sa pri voľbách stane druhým vicišpánom. *Anička* odmietla grófa a tým tratil Bešeňovský veľa hlasov. Rodina *Levických* sa pridala na stranu *Potockých*. Celý príbeh sa končí svadbou *Aničky* a *Štefana*. Vicišpánom sa nakoniec stal *Štefan Levický*, a to vďaka pomoci jeho strýka *Ondreja Levického*.

C) Matičné roky, porevolučné obdobie, od romantizmu k realizmu: JONÁŠ ZÁBORSKÝ:

• **2 DNI V CHUJAVE: satira na zemianstvo a byrokraciu**, ktorá je založená na vyjadrovaní hlavných postáv na situáciách. Nastáva tu kontrast reality a ideálu. Dielo má dve časti:

- **Deň škaredý:** realistická časť, predstavuje v nej život v prítomnosti, živorenie a úpadok v zapadnutej obci Chujava, všetci nachádzajú útočisko v alkohole, týchto ľudí ožobračuje vrchnosť (*Kobzay*), žiada od nich vysoké poplatky, richtár sa vrchnosti bojí a nezastane sa svojho ľudu, ľudia zdierajú i štyria krčmári. Je to **ostrá satira** s realistickým obrazom zaostalej slovenskej dediny. Dôraz tu kladie na sociálnu kritiku.

- **Deň pekný:** po rokoch sa všetko sa zmenilo, do dediny prichádza farár, ktorý sa spoji s miestnou inteligenciou, začínajú s prevýchovou dedinčanov, zriadili školu, začali stavať domy, všetko sa im darilo. Ide o víziu a predstavy o budúcnosti. V 2. časti sa snažil nájsť východisko z nepriaznivého sociálneho a duchovného polohy slovenského ľudu (hrubé mravy, pijanstvo).

C) JONÁŠ ZÁBORSKÝ – NAJDÚCH: veselohra, ostrá kritika a **satira** mravného úpadku **slovenského zemianstva**.

Zobrazuje tu **komické črty života** drobného zemianstva, rozdiely medzi panskou a sedliackou morálkou. **Vtipne** v nej rozohráva dej okolo nemanželského dieťaťa mladého zemana *Gejzu Kobozeho* a zvedenej sedliackej dievčiny *Máňuše Rojkovičovej*. Zvedené dievča donútené biedou donesie dieťa na panský dvor, aby ho tam vychovali. Zvodca, mladý pán Gejza, ju dá zatvoriť, aby mlčala. Ľud sa o tom dozvie a chce sa pomstiť, panstvo však zachráni farár. Oslobodené dievča si odnáša svoje dieťa, ktoré napokon predsa ako „najdúch“ ostane Gejzovi. Vznikajú zápletky okolo volieb slúžneho. Chce ich vyhrať Gejza, ale na podplatenie voličov potrebuje peniaze. Preto sa usiluje o Ľudmilu, dcéru bohatej statkárky. Tá ho odmieta a dá svoju ruku Jablonkaymu, ktorý dobre zmýšľa s ľuďom a nakoniec voľby vyhrá. Statkárka a mladý pán Gejza vyjdú na posmech.

C) JONÁŠ ZÁBORSKÝ – FAUSTIÁDA: fantastická hrdinská **parodická** báseň, s hrdinským eposom nemá nič

spoločné, **satira na uhorské pomery** v 30.-60. rokoch minulého stor. po revolúcii. Hlavná postava doktor *Faust* sa vyberie do Kocúrkova, zastaví sa v nebi – **satira na utláčateľskú politiku vlády**, očistci a pekle – šľahá nepriateľov slovanstva a zradcov, zájde aj do Turecka s kamarátom *Toviaškomom*. V Kocúrkove sa stretá so všetkými dôležitými ľuďmi a obrom – *Puchor*, ktorý predstavuje Bachov absolutizmus. Faust ho oslepil, oslobodil tak stádo z chlievov a Puchor od zlosti skamenel. Kocúrkovom tu je celé Slovensko. Hoci je tu **dost' komických situácií, niet humoru**, pretože predstavuje „smiech cez slzy“ v bolestných úškľabkoch nad pomermi v Uhorsku.

C) Realizmus: JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ = STATKY – ZMÄTKY: divadelná hra, 5 dejstiev, zobrazuje vzťahy

medzi postavami narušené honbou za majetkom, kvôli majetku a peniazom zabúdajú na ľudskosť, je to **kritika spoločenských pomerov** na dolnej dedine, príbeh 2 mladých ľudí, ktorí pristúpia na manželstvo bez lásky len pre majetok. Autor tu **odcudzuje bohatých** a tých, ktorí z túžby po majetku ničia šťastie svoje aj druhých. Dielo má výrazný **kriticko-realistický charakter**, honba za majetkom spôsobila rozvrat v rodinách a zmätok v dušiach. **Dej:** starí bohatí manželia *Palčíkovci* nemajú deti a sú lakomí najať cudzích ľudí, preto ako lacnú pracovnú silu chcú získať vzdialených príbuzných. Myšlienka im vyjde – *Đuro Lauko* a *Zuza Kamenská* sa pre majetok vezmú, *Đuro* ale naďalej chodí za *Betou*, čo mu *Zuzka* vyčíta a odchádza od neho domov. K *Palčíkovcom* príde namiesto *Zuzky* bývať *Beta* a *Đuro* sa s ňou ožení. *Palčík* však nechce nič prepísať a tvrdí, že sa zle starajú o majetok. Túžba po majetku zničí aj vzťah *Đura* a *Bety*, aj ona ho opúšťa. *Đuro* sa chce vrátiť k *Zuzke* a svojmu synovi, no tá pozná jeho nestály charakter a preto ho odmieta.

C) Realizmus: JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ = ŽENSKÝ ZÁKON: veselohra v 4 dejstvách, reálne **zobrazenie**

života na dedine v jeho vážnej i **humornej podobe**, vykreslenie kladných aj záporných vlastností ľudí, je tu **komediálny konflikt** spojený s kresbou charakterov, do popredia sa dostáva ekonomická otázka manželstva. Ukázal tu, že na dedine často víťazia nad čistým ľúbostným citom majetkové záujmy. **Humor** preniká všetky zložky deja – postoj autora k životu, **komická stavba situácií, charaktery, dialógy a gestá postáv**. Za týmto **humorným životným postojom a humorným autorovým videním dedinského sveta** je v hre vážna otázka o hodnote človeka v sklapitalizovanej spoločnosti, ktorá vytvára vyostrené dramatické napätie. **Dej:** *Miško Malecký* sa zaľúbi do *Aničky Javorovej*, ich šťastiu však prekáža hašterivosť a tvrdohlavosť oboch materi a klebetníc a *Dora*, dedinská klebetnica. *Miško* odchádza na vojnu, preto si dajú sľub lásky, že sa vezmú po vojne. *Zvada* nastane, keď sa rozhodujú kde budú žiť, lebo každá matka ich chce mať u seba. Kým je *Miško* na vojne, obe sa hnevajú aj vďaka *Doriným* klebetám. *Mišova* matka sa dozvedá, že jej syna by chceli za zaťa richtárovci, čo sa jej páči a *Dora* ju v tom podporuje. *Dora* tvrdí, že *Aničku* videla s *Michlíkom*, *Aničke* zas, že *Maleckí* ju už nechcú. *Miškov* otec podporuje mladých a utešuje *Aničku*. *Miško* sa vráti z vojny, vidí, že *Javoroví* ho už nechcú za svojho. *Anička* pochopí, že je za tým *Dora*, ide za ňou. *Dora* im pomôže, *Miška* začarujú. Keď sa zmieria *Maleckí* a *Javoroví*, príde *Miško* za *Aničkou*. Ona sa bojí, že je to len začarovaná láska, ale *Miško* jej dokáže skutočnú lásku. Rodičia súhlasia so svadbou. *Zvíťazila* láska. Všetci sú šťastní, najviac *Miškov* otec, ktorý si stále priaľ, aby zdravý rozum zvíťazil nad mocou klebiet a ženského hnevu.

C) Realizmus: MARTIN KUKUČÍN = RYSAVÁ JALOVICA: poviedka z dedinského prostredia, kde autor cez **slovnú a situačnú komiku** v situáciách s Adamom Krtom je k jeho nedostatkom zhovievavý. Vykresľuje ho živo, prirodzene, s **jemným, chápatelným, láskavým humorom** ako človeka, ktorý sa pre svoje chyby dostáva do nezávideniahodných situácií. Cez neho poukazuje na myslenie, reč a životný štýl dediny. Jeho **humor má závažné poslanie** – pomáha riešiť rodinné i spoločenské konflikty. **Humorné dejové situácie** tu vyplývajú z **komického charakteru ústrednej postavy** Adama Krta a zároveň ju dokresľujú. **Kukučínov humor je plný láskavosti a súcitu** s ľudskými slabosťami. Hoci Adam Krt svojím výzorom je **smiešna figúra**, hoci sa v rôznych situáciách **správa komicky**, predsa len cez túto komickú stránku jeho charakteru a konania preniká ľudskosť a dobrotu. Autor využíva súbor rôznych epizód (so starou kravou, stretnutie so strašidlom, pomýlenie si vlastného domu), anekdot (o mrhanovských hodinách) a poučného rozprávania. Ich súbor využil ako prostriedok **situačnej komiky**, ale aj ako základný prostriedok výstavby postavy, odhalenia jej obrazu, charakteru, jej vonkajších znakov, no tiež vnútornej psychológie. Jadrom poviedky je **komicky ladený konflikt** medzi Krtom s jeho záľubou v pití a jeho prísnu ženou Evou. **Dej:** Adam Krt, krpčiar z Adamoviec, sa vybral na jarmok do Mrhanova, aby za peniaze, ktoré utrži, kúpil na radu svojej ženy kravu. Po neúspešnom jednaní sa vracal smutný domov. Po ceste stretol suseda *Trnku*, s ktorým bol síce v hneve, ale Trnka mal na predaj rysavú jalovicu. Rýchlo sa dohodli a išli to zapíť. Jalovicu priviazali o krčmu. *Trnkova žena* išla okolo a keď videla, s kým jej muž pije, nahnevaná odišla aj s jalovicou, lebo o novom vlastníkovi nevedela. Krt s Trnkou sa pri hľadaní zlodca znova pohádali a každý išiel svojou cestou. Adam sa vracal domov opitý. Keď prešiel cez lavičku, zdalo sa mu, že k nemu beží mátoha, no bol to len pes. Keď prišiel Adam domov, *Eva* sa pýtala, kde má jalovicu. Adam nastrašený povedal, že sa mu stratila. Ráno poslala Adama hľadať jalovicu. Po čase sa jalovica našla u Trnkovcov, ale stratil sa Adam. Trnka ho všade hľadal, ale nenašiel. Eva ho už aj oplakala. No pred Štedrým dňom sa Adam vrátil s peniazmi a sľubom, že už nebude piť alkohol, čo aj dodržal.

C) Realizmus: MARTIN KUKUČÍN = KEĎ BÁČIK Z CHOCHOĽOVA UMRIE: poviedka, v ktorej na osudoch a charak-teroch postáv opisuje obdobie spoločenských zmien (úpadok zemanstva, vznik podnikateľskej vrstvy). Pri vykresľovaní postáv využíva **paradox a iróniu** a poviedka tak má **humorno-satirický charakter**. Autor má rád ľud, vidí jeho pracovitosť, no uvedomuje si aj nedostatky (alkoholizmus, honba za majetkom, nehody susedov), pričom ich **kritiku** robí s **láskavým humorom**. Vytvoril tu 2 typy postáv: 1) zeman Aduš Domanický (chudobný = úpadok), 2) kupec Ondrej Tráva (tráva = rýchly rast, rozmáhanie buržoázie). **Dej:** Na jarmoku sa stretávajú *zeman Aduš Domanický* a *kupec Ondrej Tráva*. Dohodnú sa, že Aduš mu predá jačmeň. Aduš vezme zálohu s tým, že Ondrej si po jačmeň príde na 2. deň. Nestihne to však, prenocuje u rodiny, ktorá mu povie, že Aduš je chudobný a všetky peniaze hneď premrhá. Ide preto za Adušom na polorozpadnutý kaštieľ. Ten však zvalí vinu na neho, že neprišiel v dohodnutý čas, a nechce mu vrátiť zálohu. Tráva sa nevzdáva a na radu sluhu si ako vyrovnanie pýta 4 stromy – jesene (pod nimi je hrobka Adušových predkov). Adušovi sa pohne svedomie, uvedomí si že to nemôže urobiť, lebo by tým zradil celú rodinu a do týždňa vráti Ondrejovi všetky zlatky. Po čase zomrie starý báčik z Chochoľova, avšak nezanechá po sebe žiadne dedičstvo.

C) Literárna moderna: JANKO JESENSKÝ = MALOMESTSKÉ ROZPRÁVKY: zbierka **humorist. poviedok**. Využíva **všetky formy výsmechu** (karikatúra, hyperbola, slovná a situačná komika), postavy dáva do **humorných situácií**, na ich zosmiešnenie využíva jazyk. Prostr.. Je veľmi **ironický, satirický**. Bol **priekopníkom humoru a satiry** v slov. lit. 20. storočia.

- **SLNEČNÝ KÚPEL:** notár, lekár a veterinár v mestečku sú prívrženci nového životného štýlu (telocvik, otužovanie, pláva-nie). Z neďalekého blázninca ujdú 3 nebezpeční blázni. Sedliak nad rybníkom kosí lúku, vidí ako sa tam 3 muži s krikom hádžu do vody a mecú ako ryby, ležia ako mŕtvolky. Myslí si, že sú to tí blázni, uteká do mestečka za richtárom a s posilou vezmú laná, aby ich chytili. Pre spomínaných pánov tak nastala veľká hanba.
- **ŠTVORYLKA:** V mestečku sa chystá ples, všetci žijú prípravami, dámy si volia tanečníkov, nastane ples, všetko je podľa scenára, kým neprídu dôstojníci. Tí sú milí, galantní, čo sa dámam páči a keď nastane tanec štvorylky, zabudnú na dohodu s ich milými o tanci, ale tancujú ďalej s dôstojníkmi. Preto odišli, utešovali sa pohárikom. Zaznela však poplašná trúbka, dôstojníci museli odísť. V závere páni odpustili dámam a ples sa pomaly dostával do starých koľají.
- **PANI RAFIKOVÁ:** témou je život v meste, **kritizuje a zosmiešňuje malomeštiacke pomery, faloš, klebetníctvo**. V krátkej poviedke ukazuje momenty, akí sú ľudia neprajní kvôli nevedomosti. Opisuje život v malom mestečku plný ukecaných babiek, ktoré vždy a všade roznášajú chýry, málokedy pravdivé. Zároveň je to dielo, ktoré vždy prekonáva všetky útrapy. Láska je totiž silnejšia ako všetky chýry a dokáže zdolať nepriazeň osudu a všetkých ľudí, aj pani Rafikovú. Za predmet svojho **posmechu** autor zvolil Pani Rafikovú a ostatné dámy v jej spoločenskom kruhu. Klebety a ohováranie, kto-rými sa vyznačujú, majú len zakrývať ich malomešťanstvo, zlomyseľnosť a sebeckosť. Práve klebety a ohováranie dávajú poviedke **humor**. **Hlavnou postavou** je podsudcová *pani Rafiková.*, staršia žena, ale plná života, žije ako sa jej páči. Núti ľudí do vecí, ktoré by inak nerobili. Javí sa panovačná a zlá, ale nemôže za svoje vlastnosti. Je taká, akou ju spravilo okolie. Nakoniec však pochopí, že nemôže byť všetko podľa nej. Dostane príučku a tá ju zmení. **Dej:** Pani Rafiková trávi čas klebetením s pani *Malinovou* i *Vrabcovou* a dbá o to, aby sa manžel správal ako mešťan. Za každú cenu chce vydať dcéru *Milušku* za *advokáta*, ten však ľúbi inú. Pani Rafiková sa nedokáže zmieriť s tým, že nedosiahla, čo sú zaumienila a že Miluška odišla s elegantným, francúzsky hovoriacim správcom hotelov. Láska tohto páru je mocnejšia ako pani Rafiková.

C) Literárna moderna, kritický realizmus: JANKO JESENSKÝ = DEMOKRATI: spoločensko-realistický román s humo-risticko-satirickým charakterom, je to kritika karierizmu a zápasu malomešťanov o politickú moc, pričom sa zamerá na volebné praktiky. V 1. časti prevláda **humorno-karikatúrny tón**, no v 2. pomocou **ironie, sarkazmu a satiry** demaskuje vysokú štátnu byrokráciu, meštiacku politiku a súkromný život popredných bratislavských rodín. **Satiricky** opisuje vysoké úradníctvo, kritizuje spoločenské mravy po vzniku ČSR, odhaľuje intrigy medzi politickými stranami, nedostatok rovnosti medzi ľuďmi a demokracie v demokratickom štáte. **Dej:** presvedčený demokrat *Landík* je mladý advokát z dobrej ale chudobnej rodiny, chce si vybudovať kariéru demokratickými prostriedkami, čo mu prinesie utrpenie, lebo v týchto kruhoch neplatí fér hra. Jeho priateľom je mäsiar *Tolkoš*, ktorý je demokratom len smerom hore. Obom sa páči kuchárka *Hana*, s ktorou Landík chodí. Tolkoš sa za svoje city k nej hanbí, je v jeho očiach len slúžkou, no žiarli na Landíka. Kvôli jeho stretávaniu s Hankou ho preložia do Bratislavy, vypracuje sa na prezidentský úrad. Stretáva sa s politikom *Petrovičom*, bol náhradníkom pre jeho dcéru *Želku*, ktorá si nakoniec vzala statkára *Dubca*. Zistia, že Hanka je dcérou Dubca, nechce však jeho dedičstvo. Vydá sa za Landíka. Ten sa vráti do malomesta, na základe omylov odmietne kariéru, lebo by musel zavrhnúť všetko, čomu dovtedy veril a stane sa malým úradníkom. Jeho protipólom je doktor Petrovič, ktorý má ústa plné demokracie a cti, ale jeho skutočným životným krédom sú peniaze, kariéra a moc.

C) Kritický realizmus: BOŽENA SLANČÍKOVÁ – TIMRAVA = ŤAPÁKOVCI: kritická poviedka z dedinského prost., pranieje tu **zaostalosť, lenivosť** a zápečníctvo. Pomocou zobrazenia zaostalosti Ťapákovcov **kritizuje neschopnosť slovenského národa prijať niečo nové**. Ťapákovci žijú patriarchálnym životom 16 v 1 dome. Sú leniví, nezaujímajú ich novoty a držia sa toho, čo im zanechali dedovia. Mrzí ich len, že nemajú v dome poriadnu gazdinú. Vymykajú sa z rodiny len 2 postavy – *Iľa* zvaná kráľovná a stará dievka *Anča* – zmijsa. Až príchod nevesty *Ili* narušil pokojný život rodiny. *Iľa* sa snaží zaostalý, primitívny život rodiny zmeniť na moderný a kultúrny. *Anča* je v skutočnosti citlivá a nežná, ale osobné nešťastie ju robí neprijemnou a drsnou. Túži po láske a rodine, ale len vyšívá nevestám a má bôľ z radosti iných. *Anča* ľutuje, že sa narodila. Je v tom smútok z nešťastnej lásky, osudu. Predstavuje talentovaných ľudí, ktorí v podmienkach tých čias nemohli realizovať svoje schopnosti a talent. *Iľa* nakoniec presvedčí muža *Paľa* a po mnohých nedorozumeniach idú do nového domu. Dosiahla svoje. Všetci sú spokojní a Ťapákovci žijú 14ti naďalej v 1 dome.

C) Kritický realizmus: BOŽENA SLANČÍKOVÁ – TIMRAVA = HRDINOVIA: názov novely je **ironický – Hrdinovia**, sú to hrdinovia typu Baláň, ktorí majú plno rečí ale v skutočnosti sú to **zbabelci**. „Hrdinami“ je celá dedina za vojny, znepokojovaná a okrádaná hmotne aj morálne. Všima si tu, ako sa k vojne staval slovenský ľud a zobrazuje rozdielne názory ľudu a pánov k vojne. Neopisuje 1WW priamo na fronte, ale jej pôsobenie v dedine vzdialenej od bojísk. Je to 1 z najlepších diel **kritického realizmu**. **Dej:** začína bubnovaním na príchod vojny a mobilizáciou. Ľud prijíma vyhlásenie s odporom, buržoázia jasá radosťou a opovrhuje ľuďom. 1 z nich – notár *Laco Baláň* hovorí, že každý ide na vojnu s nadšením. Vlastenectvo pánov sa prejavovalo tým, že každého kto bol proti vojne, vyhlasovali za vlastizradcu. Právý opak je notár *Štefan Širický*, ktorý drží s ľuďom a vojnu považoval za nezmyselnú. Baláň aj Širický sú povolani na vojnu. Baláň sa vyhovori na žalúdok a vezmú len Širického. On protest prejavuje tým, že zachraňuje ruského vojaka, pritom však sám zomiera. Neslovenská buržoázia, ktorá sa toľko vystatovala svojím hrdinstvom sa pomocou výhovoriek na vojnu nedostala. Za Širickým smúti celá dedina, lebo nikdy nikomu neublížil a umiera ako HRDINA.

Medzivojnové obdobie: IVAN STODOLA:

- **NÁŠ PÁN MINISTER:** 1. veselohra, **vysmieva sa** meštiackej spoločnosti a **kritizuje** nielen súkromný, rodinný, ale aj ve-rejný život. Prevláda tu **komika**. **Humorne** zobrazil pokrytecký život malomestského obyvateľstva, ich snahu preniknúť do vyšších kruhov. Zobrazuje malomestské figúrky s **dobrosrdečným** humorom. **Dej:** jedinou túžbou matky je vychovať dcéru panky a vydať ju za pána aristokrata.

- **JOŽKO PÚČIK A JEHO KARIÉRA:** **satira na falošne chápaný humanizmus**. **Hlavným hrdinom** je tragikomický svedo-mitý úradník spolku Humanitas – *Jožko Púčík*. Ako starý mládenec žije spolu so sestrou, finančne jej pomáha, má 2 deti. V spolku ho obvinili z krádeže (šéf *Rohatý*), za čo sa dostal do väzenia. Z nenápadného úradníka sa zrazu stáva stredobod pozornosti, dovtedy sa o neho nikto nezaujímal. Jožko Púčík vo väzení verí v spravodlivosť, nevzdáva sa. Nakoniec sa ukáže, že je nevinný, lebo sa prizná, ako to s peniazmi a Rohatým bolo. Keď mu *Vierka*, ktorá sa mu páči, vyčíta, prečo chcel vziať vinu na seba, povie, že to bola jediná príležitosť, ako urobiť kariéru. Autor tu **kritizuje** falošný humanizmus a pokrytectvo.

- **ČAJ U PÁNA SENÁTORA:** politická **satirická veselohra na meštiactvo vo všetkých podobách** (v honbe za titulom, vyso-kým postavením, kariérou, bezohľadnosť), jeho **slovná a situačná komika** prerastá až do **grotesky**. **Dej:** vystupujú tu *Baltazár Slivka*, majiteľ pohrebneho ústavu a jeho *manželka*, ktorá túži po bohatstve. Slivka chce vďaka volieb urobiť politickú kariéru a stane sa kandidátom do senátu. Prijíma pozvanie na čaj u pána *senátora*. Tu sa treba vedieť spoločensky správať, učí sa správne správaniu (vyzerať inteligentne, rozprávať o umení – čo sa učí naspamäť...). Na čaji sa stretávajú však tí, ktorých tomuto spoločenskému správaniu učil ten istý učiteľ, navzájom sa dopĺňajú, čo sa naučili. Nakoniec Slivku prijímajú za senátora.

Medzivojnové obdobie: JÚLIUS BARČ – IVAN = MASTNÝ HRNIEC: komédia s mimoriadnym ohlasom, má charakter frašky, **komika** zakladá sa na **zámene osôb** a na omyle. Odohráva sa v Ťuťolíne, modernom slovenskom Kocúrkove. Zobrazuje tu pomery klérofašistického SR. **Situačná komika** tu prerastá až v **satiru**, ktorú zameril na **karietizmus a zisku-čtivosť** ľudí, ktorí v novom štáte chceli výhodné postavenie. Hra bola stiahnutá na príkaz úradov, po vojne obľúbená u ochotníckych divadiel. **Dej:** V Ťuťolíne žije stredoškolský profesor biológie *Svetozár Babík* stereotypným životom. Raz v rozhlase oznámi, že pán Babík sa má stať ministrom, všetci mestskí páni preto chcú ťažiť zo situácie, dámy začnú navštevovať pani Babíkovú. Nakoniec majú odísť do Bratislavy. Svetozár ani jeho dcéra nechce, aby sa stal ministrom. On funkciu prijal len preto, aby mal pokoj od ženy *Mahulieny*. V tom dobehne úradník a oznámi, že došlo k zámene osôb. Mahuliena je správou šokovaná. Nevie sa zmieriť s tým, že bude zase len pani profesorová. Všetci sa potom od neho odvrátia a prestanú si ho vážiť. Vyjde najavo, že došlo len k zámene postáv, nie mena, ministrom sa stane jeho *brat* a znovu sa k nemu všetci vrátia.

Matičné roky, porevolučné obdobie, od romantizmu k realizmu: JÁN PALÁRIK = INKOGNITO: satirický obraz **odrodilého meštianstva**. Autor ho vidí realisticky, **vysmieva sa z jeho mravov**, chýb, opičeniu sa po vyšších vrstvách, honbe za bohatstvom. Námet čerpá z ponemčeného slovenského malomesta z čias Bachovho absolutizmu. Nadviazal tu na Kocúrkovskú tematiku J. Chalupku. Namiesto priepasti medzi predstaviteľmi vlasteneckej inteligencie a odrodilými mešťanmi u Palárika dochádza k ich zblížovaniu. **Humorom** riešil problémy mamónárstva (honba za bohatstvom), odnárodňovanie a spoločenskej pretvácky. Ku **komic-kým situáciám**, zvratom, scénam dochádza na základe zámeny postáv (nový prvok v slovenskej dramatickej tvorbe). **Dej:** *Everlín Sokolová* chce radný pán *Potomský* pre svojho syna, ale ona je prisľúbená olejkárovi a básnikovi *Jelenskému*. Ten prišiel do Kocúrkova prezlečený za kosca – INKOGNITO, aby spoznal Everlín. Tá ho nespozná a zverí sa mu, že nechce básnika pánsláva. Do Kocúrkova prichádza Jelenského pomadžarčený syn *Jelenfy* prezlečený za maďarského herca. Na prsteni, ktorý dal Jelenský Everlínine matka s dcérou omylom prečítali „Jelenfy“. Zámena mien vyvolá **komické scény**, ale osoby sa odhalia. Stará Sokolová po všetkých udalostiach dovoľí sobáš Everlín a Jelenského. Ten je šťastný, keď si Everlín uvedomí so „Slávy dcérou“ v ruke krásu slovenského jazyka a stane sa z nej náruživá vlastenka.

Podstatné sú len diela označené veľkými písmenami, ostatné informatívne

D) PRÍSTUP K TÉME VO SVETE A U NÁS:

Zameranie kritiky a satiry závisí od obdobia, v ktorom autor tvoril a tiež krajiny a politickej situácie, ktorá v nej v tom čase vládla. Vo všeobecnosti však platí, že autori kritizovali správanie človeka, prevažne túžbu po moci a peniazoch.

Španiel Cervantes v humanizme zameril satiru na rytierske romány a komický rozpor medzi snom a skutočnosťou. Počas klasicizmu Francúz Moliere rozobral lakomstvo, v 19. storočí Rus Gogol' úplatkárstvo a politickú situáciu v Rusku, v literárnej moderne Čech Hašek militarizmus a rakúsko-uhorskú armádu.

Na **Slovensku** boli témy podobnejšie, vždy zamerané na ľud. Najskôr na opilstvo, meštianstvo a jeho nedostatky, pretváрку a snahu kariérneho alebo majetkového rastu. Keď zemianstvo začalo na sile strácať, venovali sa autori jeho úpadku, kritizovali zaostalosť dedinského ľudu, ich život, myslenie, lenivosť, honbu za majetkom za každú cenu. Satiru orientovali na rozdiely medzi bohatými a chudobnými, byrokraciou, hodnotu človeka v skapitalizovanom svete, Uhorské pomery a utlačateľskú politiku vlády, politickú moc a spolunažívanie Maďarov a Slovákov na našom území. V období pred a počas 1. svetovej vojny to bola neschopnosť ľudí na Slovensku prijímať niečo nové, postoj Slovákov k vojne a tiež zbabelosť zahraničnej buržoázie žijúcej na Slovensku. Stále aktuálnou témou bola satira ziskuchtivosti a túžby po kariére. Počas Československého štátu to boli mravy a politika vlády, intrigy politických strán a neférovosť, ktorá na vyšších miestach panovala. Medzi svetovými vojnami sa autori orientovali na kritiku meštianstva, falošne chápaného humanizmu a pokrytectva ľudí, opäť honby za majetkom, titulom, kariérou a postavením v spoločnosti.

E) VÝZNAMOVÉ A ŠTÝLOVÉ VZŤAHY SLOV V UKÁŽKE (J. JESENSKÝ – DEMOKRATI)

V ukážke si prečítať prvé 2 vety. V 1. vete je prídavné meno **ohrievaná** vlastne zhodný prívlastok, ktorý sa v 2. vete transformuje na vedľajšiu vetu prívlastkovú (...**ktorá sa nedá zohriať**...) – je vložená do hlavnej vety a z oboch strán je oddelená čiarkou.

„*Ohrievaná podstivosť nie je podstivosť*“ – zhodný prívlastok
„*Podstivosť, ktorá sa nedá zohriať, nedá sa ani upotrebiť*“ – vedľajšia veta Vv

V ukážke sú:

barany (ako ľudia) – tvrdohlaví, neústupčiví, idú aj hlavou proti múru.

barany ale rožky majú nalepené – navonok vystupujú ako principiálni (zásadoví), dajú sa však napr. podplatiť, kúpiť. Neústupčiví sú len naoko, ale keď im niekto ponúkne peniaze, dajú si povedať.

poolejovaní – resp. pomastení – prispôsobujú sa situácii, ktorá im vyhovuje, prevracajú kabát, sú prešibaní, idú len za výhodami

na svete sú ich rohy: tvrdohlavosť

F) CHARAKTERIZUJ SÚVETIA (PRIRAĐOVACIE A PODRAĐOVACIE), VYSVETLI ODLIŠNOSŤ/ SPOLOČNÉ ČRTY VIET

ČLENENIE VIET:

A) **jednoduchá veta:** jednočlenná, dvojčlenná; oznam., opyt., rozkaz., želacia; holá, rozvitá, s viacnás. vetným členom

B) **SÚVETIE:** má 2 a viac prísudkov

- **PRIRAĐOVACIE:** vety sú v rovnocennom gramatickom vzťahu. Hv – Hv
 1. **zlučovacie:** a, i, aj, ani, najprv - potom, vše - vše, a najmä
 2. **stupňovacie:** ba, ba aj, nielen - ale i, ba dokonca
 3. **odporovacie:** ale, no, lež, a, avšak, ale predsa, jednako
 4. **vylučovacie:** alebo, buď, či, buď - buď
 5. **dôvodové:** veď, však, ináč
 6. **dôsledkové:** preto, teda, a tak, a preto
- **PODRAĐOVACIE:** vety sú v nerovnocennom vzťahu. Jedna je vždy **hlavná** – nadradená a ostatné sú **vedľajšie** – podradené. Vedľajšie rozvíjajú chýbajúci vetný člen hlavnej vety. Hv – Vv Vedľajšia veta môže byť:
 1. **podmetová:** kto, čo, že, aby, či, akoby
 - po 1-členných konštrukciách *hovorí sa ..., zdá sa mi..., je dobré že...* *Mrzelo ho, že ma oklamal*
 - so zámenami *kto- ten* *Kto príde, ten vás zapíše*
 2. **prísudková:** aký, ako, že, aby *Sused bol taký, že sa ho každý bál.*
 3. **predmetová:** že, aby, kto, čo, aký – rozvíja predmetové slová *Vraveli o nich, že sú nemilosrdní.*
 4. **prívlastková:** aký, ktorý, čo, kde, ako, že – rozvíja podst. meno Hv *Bolo to v roku, keď som sa narodil.*
 5. **príslovková:** miestna, časová, spôsobová, príčinná *Bolo to vtedy, keď som sa nar.*
 6. **doplnková:** že, ako, aby, keď
- **Zložené:** má viacero prísudkov *Pýtal som sa, čo prinesie, keď nás navštívi.*